

MILAN KRANJČEVIĆ

KATOLIČKI KALENDAR U ZRCALU GACKE ČAKAVŠTINE

Milan Kranjčević

Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke Otočac

Ul. kralja Zvonimira 16

HR 53220 Otočac

mkranjcevic@hgk.hr

UDK: 811.163.42087(497.5Otočac)

Stručni članak

Ur.: 2022-03-24

Gacki čakavski govori s područja Otočca slabije su istraživani i dokumentirani. Ovim radom nastoji se ukazati da se i u ovako raritetnim temama mogu pronaći brojne fonološke i morfološke značajke govora. Metoda istraživanja terensko je istraživanje, prije čega je konzultirana sva objavljena dijalektološka građa (npr. *Ričnik gacke čakavštine*, *Kompolje – Narodni život i običaji*, *Tako se nekada živjelo i radilo u Gackoj* i dr.).

Za gacku čakavštinu tipično je da blagdani muških svetaca uglavnom nose imena ženskog roda (*Jòsipova*, *Jūrjeva*, *Ilinja*...). Isto je i s nepersonaliziranim blagdanima srednjeg roda (*Spàsova*, *Tèlova*), gdje se zapravo radi o pridjevima koji su postali imenice (*Jòsipova* ili *Kižèva masha*...). Kod nekih se javlja metateza (*Fajbànova* – Fabijanovo; *Lozàrija* – Rozalija, MB od Ružarija). Potvrđen je izostanak fonema /h/ (*Dòva* – Duhovi, *Mijòlja* – Miholje), a ponegdje se javlja i kontrakcija (*Dòva* – Du(h)ova). Mogu se pronaći inače rijetki brojni pridjevi (*na Blàgovisti tròjega mēsa*). Evidentna je i dosljedna primjena Jakubinski-Meyerova pravila u refleksiji jata (*Svičnīca*, *Stīpanja*, *Tèlova*, *Cvetnīca*, *Čīsta srēda*).

Ključne riječi: gacka čakavština, kalendar, crkveni blagdani, čakavsko narječje

Uvod

Kada se u korelaciju želi staviti službeni, odnosno katolički kalendar, i gacka čakavština, to u prvi mah izgleda podosta neuvjerljivo, prvenstveno zbog toga što je katolički kalendar u crkvenom kanonu čvrsto postavljen, vjernomu narodu nametnut, ma kojim narječjem hrvatskoga jezika govorili. Čini se sličan molitvama koje su odavna na standardnom hrvatskom jeziku i gdje nema značajnijeg korištenja dijalekata, osim u rijetkim pojavama glagoljaške baštine (pasijska baština) gdje čakavsko narječje, često arhaična izraza, zauzima onu ulogu koju je nekada u narodu imalo.

Kada se počne istraživati katolički kalendar koji govornici koriste u narječju, može se doći do pravog obilja svojstava tog narječja, jasnoga ili prikrivenoga u kalendaru narodnoga izričaja. Dapače, mogu se pronaći oni rariteti u narječju, koji su teoretski poznati ili pretpostavljeni, a koji su već u leksiku na prijelazu između aktivnoga i pasivnoga ili čak posve zaboravljeni. Upravo se zato valjalo pozabaviti tim prožimanjem, u ovom slučaju gacke čakavštine s katoličkim kalendarom. Pritom su obuhvaćeni mjesni govori gacke čakavštine koja se govori na području Otočca, a koji su zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske (Ramljani, Sinac, Lešće, Čoviće, Prozor, Otočac, Lipovlje, Kuterevo, Švica i Kompolje).¹

Nazivlje katoličkih blagdana u gackoj čakavštini

Od izvornih govornika može se čuti za neki katolički blagdan da je *blägdan*. To je novija i ipak rjeđa pojava, a češće se još uvijek upotrebljava izraz *svetäk*. Svetak je zapravo blagdan štovanja određenog *svēca*. Tako je *svetäk* na primjer *svēti Bläž*, *svēti Nikola*, *svēti Tòma*, *svēta Šöfija*, *svēta Kāta*, *svēta Lùcija*, ali ako je to patron neke župe, tada se taj blagdan u gackoj čakavštini naziva *zbòr*. To je zapravo proštenje, velika blagdanska svetkovina koja podrazumijeva više dnevnih misa, više svećenika na misama, dolazak mnoštva vjernog naroda ne samo iz matične župe već i iz okolnih, pa i onih udaljenijih. U Gackoj se pod *zbòrima* smatraju *Fajbänova* (blagdan sv. Fabijana i Sebastijana), *Jürjeva* (blagdan sv. Jurja), *Vidova* (blagdan sv. Vida), *Prěsveto Tròjstvo*, *Ivänja* (blagdan sv. Ivana), *svēta Lizabēta* (blagdan Pohođenja Marijina Elizabeti), *Kärmenica* (blagdan Majke Božje od Karmela), *Ilñja* (blagdan sv. Ilije Gromovnika), *Sñpanja* (blagdan sv. Stjepana), *Križèva* (blagdan Uzvišenja sv. Križa), *Mijòlja* (blagdan sv. Mihovila) i *Lozàrija* (blagdan Majke Božje od Ružarija ili svete Krunice). Karakteristiku zbora može imati i *Velika i Māla Gõspa* (premda nema crkve u Gackoj čiji je titular Velika ili Mala Gospa), ali se slavi u onim župama koje su posvećene Bezgrešnom začecu BDM (npr. Poljica – Otočac).

Što se tiče glavnih kršćanskih blagdana, u narodu se drži da je *Bòžić* najveći kršćanski blagdan, kojemu prethodi *Bädñjak*. Razloge takvog razmišljanja treba tražiti u drugačijem pristupu *božićnon vrìmenu* (božićnim blagdanima), punom radosnog iščekivanja Isusova rođenja, a također i vremenu obilja. No, svakako da *Vazām* ili *Ūskrs* drže neprijepornim blagdanom, ali on je vezan za dugotrajnu *korìzmu*, silan *pòst* i *nēmrs*, odnosno odricanje od velikih radosnih trenutaka (npr.

¹ M. KRANJČEVIĆ, 2019; M. KRANJČEVIĆ, 2009.

pirovanja), a i samo *uškršnje vrīme* (uskršni blagdani) pada u vrijeme proljetne oskudice. *Vazām* se kao naziv nekada intenzivno koristio, no danas je potisnut u pasivni leksik.²

Vezano za uskršnje vrijeme, njemu prethodi blagdan *Cvītne nedilje* ili *Cvītņice* (Kompolje), odnosno *Cvetņice* (Švica). U današnje se vrijeme isključivo koristi naziv *Cvītņica* ili *Cvetņica*, dok je *Cvītna nedilja* posve u pasivnom leksiku. *Cvītņica* prethodi *Velikoj nedilji* (Velikom tjednu) s danima: *Veliki pondiljak* ili *ponediljak*, *Veliki utòrak*, *Velika srēda*, *Veliki četvrták*, *Veliki peták* i *Velika subòta*. Iza *Uškrsa* dolazi i *Uškršni pondiljak* ili *ponediljak*. Ovi primjeri potvrđuju ikavsko-ekavski ostvaraj jata, odnosno tronaglasnu čakavsku prozodiju.

Svakako valja spomenuti *Stāro lēto* ili *Stāru gòdinu*, odnosno *Nòvo lēto* ili *Mlādo lēto* ili *Nòvu gòdinu*. *Stāro*, *Mlādo* ili *Nòvo lēto* (Kompolje) posve je prešlo u pasivni leksik.³

Tipično je za katoličke blagdane u Gackoj da oni imaju mahom narodne nazive i to u ženskom rodu za muške svetce: *Fajbānova* – sv. Fabijan i Sebastijan; *Jòsipova* – sv. Josip; *Jūrjeva* – sv. Juraj; *Dòva* – Duhovi; *Vidova* – sv. Vid; *Ivānja* – sv. Ivan; *Petròva* – sv. Petar i Pavao; *Ilīnja* ili *Ilī(j)inja* – sv. Ilija⁴; *Stīpanja* – sv. Stjepan; *Križèva* – Uzvišenje Sv. Križa i *Mijòlja* – sv. Mihael. *Stīpanja* i *Ivānja* ponavljaju se i za blagdane u božićno vrijeme, vjerni narod ne pravi veliku razliku premda se radi o posve drugim svetcima.⁵ Isti je slučaj i s blagdanima koji su kalendarski u srednjem rodu standardnog hrvatskog jezika: *Spāsova* – Spasovo⁶; *Tēlova* – Tijelovo. U ovim se slučajevima zapravo radi o pridjevima koji su postali imenice e-vrste (transfiguracija pridjeva).

Iako to nije nigdje zabilježeno, vjerojatno je nekada naziv blagdana bio dvodijelan, sastojao se od pridjeva i imenice, koja se tijekom vremena prestala koristiti. Prije navođenja primjera svakako valja istaknuti da se u gackim čakavskim govorima još uvijek za misu kaže *māša*, a ona je neprijeporni dokaz jake vokalnosti svojstvene čakavskim govorima (*m̃ša*) i tek je jedan od evidentiranih slučajeva jake vokalnosti u razgovornom jeziku ove skupine

² M. KRANJČEVIĆ, 1999, 1070.; M. KRANJČEVIĆ, 2005, 255.

³ J. GRČEVIĆ, 2000, 390.

⁴ Da bi se izbjegao hijat, u Sincu i nizu drugih naselja dolazi do stapanja dva ista samoglasnika – *Ilīnja*. No, u Kompolju se pojavljuje hijat (*Ilīinja*) ili se pak umeće intervokalno /j/ – *Ilījinja*.

⁵ Blagdan *Stīpanja* (koji je nekada padao na 20. kolovoza, a sada na 16. kolovoza) posvećen je sv. Stjepanu Ugarskomu, a onaj 26. prosinca sv. Stjepanu Prvomučniku. Blagdan *Ivānja* (koji je 24. lipnja) posvećen je sv. Ivanu Krstitelju, a onaj 27. prosinca sv. Ivanu apostolu i evanđelisti.

⁶ S. VULIĆ, 1998, 188, 192; B. FINKA – S. PAVEŠIĆ, 1968, 2, 29.

govora. Možemo pretpostaviti da se radilo o sljedećoj promjeni: Fajbanova maša > *Fajbànova*; Josipova maša > *Jòsipova*; Dov(sk)a maša > *Dòva*; Križeva maša > *Križèva*.⁷ Svaka druga kombinacija pridjeva i imenice u gackoj čakavštini ne daje taj rezultat ako imenica nije ženskoga roda (npr. Petrov svetak; Ivanov blagdan, Vidov zbor). Također se pouzdano može kazati da je isti slučaj i s blagdanima koji su srednjeg roda u standardnom hrvatskom jeziku: Spasov(sk)a maša > *Spàsova*; Telov(sk)a maša > *Tèlova*.

Za one blagdane svetaca koji nisu patroni župa, ili u narodu nisu jako štovani, nisu mijenjana imena: *svèti Blâž*, *svèti Màrtin*, *svèti Ròk*, *svèti Nikola*, *svèti Lúka*. Kod nekih je došlo do određene promjene po paradigmi svjetovnih imena, pa je tako *svèti Gřgo* (Grgur), *svèti Jüre* (Juraj), *svèti Ānte* (Anton), *svèti Mijòvil* (Mihael). U skraćenim je varijantama naglasak dug (*Gřgo* – Gřgur; *Jüre* – Jüraj; *Ānte* – Ānton), a u nekim primjerima došlo je i do promjene mjesta naglasaka (*Mijòvil* ili *Mijovíl* – Mihael). U skraćenim nazivima to su hipokoristici, pojavljuju se samo kod imena svetaca, odnosno blagdana. Inače su u gackim čakavskim govorima kod svjetovnih imena posve drugačiji (Katarina – *Kàta*, Josip – *Jòsa*, Grgur – *Gřga*, Anton – *Ānta* ili *Tòna*, Šimun – *Šìma*, Magdalena – *Mànda*, Jelena – *Jèla*, Julijana – *Jùla*).

Kod blagdana svetica nema bitnijih odstupanja od službenih kalendarskih naziva: *svèta Sòfija*, *svèta Jèlena*, *svèta Āna*; *svèta Lùcija*; *svèta Bårbara*, osim u slučajevima gdje se koristi paradigma iz svjetovnih imena: *svèta Kàta*; odnosno *svèta Lizabèta* (Elizabeta), gdje je došlo do afereze kao i u nekim drugim slučajevima u gackoj čakavštini.⁸ Kod naziva blagdana svetica rijetko se koriste hipokoristici (*sv. Kàta*), a oni drugi, koji su u narodnim imenima prisutni, nikada (npr. ne veli se *sv. Kàta*). No, u nekim šaljivim pjesmicama javlja se ipak jedan slučaj – *sv. Jèla* (... *dànaske je svèta Jèla, jùtra se niš ne dèla, u petàk àjlala, u subòtu tràjlala* ...).

Neki od blagdana imaju i dvojni naziv: *Čìsta srèda* ili *Pepèlnica*; *Marìja Ognjèna* ili *Marìja Magdalèna*, ili čak trojni: *Mājka Bòžja Kandelòra* ili *Mājka Bòžja Svičnìca* ili samo *Svičnìca*; *Mājka Bòžja Kårmenica* ili *Mājka Bòžja Škapulìr* ili *Mājka Bòžja Kùterevačka* (Kompolje).

Blagdan Uznesenja BDM je *Velìka Gòspa* ili *Gòspoja*⁹, a blagdan Rođenja BDM *Màla Gòspa*. To vrijeme od tri tjedna između ova dva

⁷ B. FINKA – S. PAVEŠIĆ, 1968, 29.

⁸ Primjeri afereze su: *vò* – ovo; *Tàc* – Otac (božanska osoba); *volìko* – ovoliko; *vàko* – ovako; *patèka* – apoteka i dr.

⁹ M. KRANJČEVIĆ, 1999, 188.

blagdana naziva se *med Gospojãmi* ili *medgospojãnsko vrîme*.¹⁰ Blagdan Blažene Djevice Marije od Sedam Žalosti slavi se 15. rujna, no malo tko ga tako naziva, već *Mãjka Bõžja Žalõsna*.

Blagdan svih svetih također je imenica ženskog roda – *Sîsvete*. Došlo je do spajanja dvije riječi u jednu (poput toponima Sesvete). Iza Svih svetih dolazi blagdan *Mřtvi gõd*, to je zapravo Dušni dan. Kome su ovi blagdani posvećeni, nekada je vjerni narod, za razliku od suvremenosti, dobro znao. Na *Sîsvete* se išlo u crkvu *na mãšu*, ponegdje bi išla i *prošëšija* (procesija) na groblje, no taj blagdan je prihvaćen posve u crkvenom učenju kao blagdan kanoniziranih i nekanoniziranih svetaca, a ne blagdan svih pokojnika, kako se to danas često smatra. Na *Mřtvi gõd* se odlazilo na grobove pokojnika i palile su se *vošćenice* (voštane svijeće), odnosno kod kuće *lumîni* ili *dušice*.¹¹ Običaj kićenja grobova cvijećem bio je posve skroman i rijedak, i to na *Mřtvi gõd*.

Blagdan Nevine dječice također ima dva naziva; jedan je *Nëvina dičca* (to je onaj crkveni, ali izrečen u dijalektu), a drugi *Šikalci* (Kompolje, Prozor, Sinac) ili *Šikanci* (Čoviće), koji pada na 28. prosinca. Zbog običaja šibanja i darivanja jabukama, *Šikalci* su bili više prisutni u narodu.¹²

Neki od blagdana mogu biti i hipokoristici: *svëti Lovrënc* (Lovro), koji je tipičan za slovenski jezik, no nema nikakve potvrde da je unesen iz tog jezika. Ovaj hipokoristik javlja se u uzrečicama (Kompolje) vezanim za vrijeme ovog blagdana i to: *Svëti Lovrënc, svãka võda studënc*. Radi se o tome da je voda rijeke Gacke, inače i ljeti poprilično hladna, već u prvoj polovici kolovoza posve neugodna za kupanje. Rima u prvi mah navodi na pomisao da je to razlog pojave hipokoristika. No, sljedeća uzrečica to relativizira: *Do Lovrëncã – pôl vretëncã, od Lovrëncã – cëlo vretëncë*. Uzrečicom se hoće kazati da se mora prestići tijekom cijele godine, čak i ljeti kad je mnogo posla (žetva, vršidba), a prolaskom tog blagdana više nema opravdanja da se intenzivno ne prede.

¹⁰ Ibid., 402.

¹¹ *Lumîn* (stariji naziv) ili *dušica* (noviji naziv) je svijeća u staklenoj čaši. Ulije se voda, na nju ulje, a na ulje se stavi i upali žižak od *stînja* (stijenja) i *šûfora* (pluta).

¹² *Šikalci* (Kompolje, Prozor, Sinac) ophodarski je običaj koji je nekada bio određen za momke i djevojke. Momci bi se okupili, uzeli *šibe* (odatle i naziv) i išli od kuće do kuće, osobito one u kojima je bilo djevojaka. Djevojke su znale da će momci ophodariti pa bi pripremile jabuke, orahe ili lješnjake. Kad bi ušli u kuću djevojke, zaprijetili bi joj se da će je išibati, a ona bi se "otkupila" spomenutim darovima. Do stvarnog ili simboličnog šibanja rijetko je dolazilo. No, s vremenom su momci izgubili interes za ophodare pa su ovaj običaj nastavili dječaci bez šiba. Ulazili bi u svaku kuću i dobivali sitne darove. Nazivali su ih i *mãci šikalci* (Prozor).

Zanimljiva je pojava da se imendan ljudi nekada nazivao *godovnô* (Kompolje), a slavljenik *godovnjâk*.¹³ No, odavno je to prešlo u pasivni leksik. Svakako da izvedenica dolazi od imenice "god".¹⁴ U izvornom značenju, pored već spomenutog *Mrtvog gôda* za Dušni dan, govori se i o *crkvenon gôdu*, odnosno crkvenom blagdanu. U prošlosti su Gačani, i muškarci i žene, više držali do svog imendana nego do rođendana. Rođendan im je bio sporedan; nije bila rijetkost da je vrijeme rođenja krivo upisivano i često puta je kao datum rođenja upisivan dan krštenja. Krivo upisivanje rođendana najčešće je bilo namjerno za one rođene u drugoj polovici prosinca, pa se rođendan prenosio na početak siječnja (djevojkama da bi bile "godinu mlađe", a mladićima da idu u vojsku godinu dana kasnije). Zato se imendan, *godovnô*, uzimao kao pouzdan, a kako su djeci nadijevana uglavnom svetačka imena, svako takvo ime je obilježavalo konkretnu osobu *Crkveni gôd* vezan za takvo ime bio je primaran u običaju čestitanja i slavlja imendana. Ove prakse slavljenja imendana na štetu rođendana drže se još uvijek katolički svećenici.

Čakavske fonološke i morfološke karakteristike

Kod *Dôve* se javljaju dva fenomena. Jedan je da je u starini posve nepoznat glas /h/, a drugi da je došlo do kontrakcije zbog izbjegavanja hijata: Duhovska > Du(h)ovska > D(uh)ovska > *Dov(sk)a*.

U dvama nazivima blagdana javlja se i metateza: *Fajbänova* – Fabijanova i *Lozârija* – Rozalija, koja u gackoj čakavštini nije prečesta i zato je važna.¹⁵ Tu karakteristiku u gackoj čakavštini (*Fajbänova*) već je zamijetio Petar Skok u svomu *Etimologijskom rječniku hrvatskoga i srpskoga jezika*.¹⁶ Doduše, on to navodi za Liješće, Sinac i Prozor, no to nije samo karakteristika tih, već i drugih gackih čakavskih govora. Pored naziva blagdana, Skok navodi i pojam *oltar sv. Fajbana*, čime se potvrđuje ukorijenjenost ove metateze.

Kod Lozarije, odnosno blagdana Majke Božje od Ružarija ili od svete Krunice, do metateze je došlo po svjetovnom imenu Rozalija > *Lozârija*. Naime, starije su žene nekada nosile imena *Lozârija*, *Lozârka*, *Lôza* ili čak *Lôska*, dok im je pravo ime bilo Rozalija, odnosno Ruža ili Roža, što s tim imenima više nije slučaj.

¹³ M. KRANJČEVIĆ, 1999, 184.

¹⁴ Prasl. i stsl. *godъ*: vrijeme, povoljno doba.

¹⁵ Primjeri metateze u gackim čakavskim govorima su: *gârvan* < gavran; *reščêpit* < raspečiti; *čepûrka* < pečurka; *ževârka* < žeravka, *spiha* < psiha (komad pokućstva); *nêrat* < ronit.

¹⁶ P. SKOK, 1972, 503.

Jat se reflektira po Jakubinski-Meyerovom pravilu: *Télova, Svičnìca, Stpanja, Nèvina dičica, Cvetnìca* (ali i *Cvitnìca*). Do odstupanja dolazi kod blagdana Cvjetnice i Blagovijesti (*Cvitnìca, Cvetnìca; Blàgovisti*).¹⁷ Sama riječ, koja je u korijenu naziva blagdana, u gackoj je čakavštini nepoznata riječ "vijest"; ona se ne koristi te je za nju eventualno zamjena *novìca*. Samim time naziv blagdana upućuje da je preuzet iz drugog narječja ili dijalekta, svakako ne iz crkvenog vokabulara, te da je veoma star i kao takav ostao jezično petrificiran. Kod ovoga blagdana često se pojavljuje dvojni pojam, *Blàgovisti Prìpovisti* (Kompolje). Drugi dio naziva nema korijen u riječi "vijest", već u "pripovijest" > *prìpovist*. Potvrda ispravnosti ovog nastanka je i u riječima *prìpovist, prìpovitka, pripovìdat, isprìpovìdat se* i dr.¹⁸

Što se tiče prozodije, ona je posve u duhu gacke tronaglasne čakavštine koja poznaje kratkosilazni i dugosilazni naglasak te akut. Kao primjer za kratkosilazni mogu se navesti primjeri koji naglasak imaju na inicijalnom slogu (*Jòsipova, Blàgovisti, Vídova, Bòžić, Ūskrs, (svèti) Nìkola, Gòsvoja, Sìsvete...*), odnosno na medijalnom (*Fajbànova, Ivànja, Petròva, Križèva, (svèta) Lizabèta, Svičnìca, Marìja Ognjèna...*). Blagdan koji ima ovaj naglasak na finalnom slogu je samo jedan (*Lovrènc*).¹⁹ Dugosilazni se naglasak također javlja na inicijalnom slogu (*(svèti) Grgo, Télova, Dòva, (svèti) Lùka*) i na medijalnom (*Ilìnja, Lozàrija, Kandelòra...*), dok je na finalnom izuzetno rijedak (*Škapulìr, Vazâm*). Akut se javlja na inicijalnom slogu (*(svèta) Kàta, (Màla) Gòspa, Mlādo (lèto), Kårmenica*), odnosno na srednjem slogu (*Medārdo, Velìka (Gòspa), Usikòvanje* – blagdan sv. Ivana Glavosjeka).

Vežano uz nazive blagdana mogu se pronaći davno izgubljeni elementi, poput brojnih pridjeva, koji gackoj čakavštini nisu svojstveni. Zadržani su u svega dva slučaja. Jedan je vezan za kalendar; kaže se: *na Blàgovisti (Prìpovisti) mòre bìt tròjega mēsa*.²⁰ Drugi je posve izvan kalendara, a glasi: *u pojāti ìmamo dvòjega sēna* (staroga i novoga). To su jedini slučajevi koji su istraživanjem na terenu dobili potvrdu jezične egzistencije brojnih pridjeva.

¹⁷ M. KRANJČEVIĆ, 1999, 32.

¹⁸ M. KRANJČEVIĆ, 1999.

¹⁹ Pojava kratkosilaznog naglaska na finalnom slogu u gackim čakavskim govorima nije česta, npr. *kađi, svidòk, kajgòd, farbànt, tavalàc, delemìt, tišljeräj, fundamènt, kunpleräj, ofirànt, ministrànt, pačamènt, paradàjzl, deležànc, šusteräj, škanìcl, dešpèt, bezèc*.

²⁰ Sintagma glasi: *Na Blàgovisti mòre bìt tròjega mēsa: ùštrkljalo se govèče i nõgu prebìlo, lèd je ubìl govèče i zmlìja ga je uìla*. Narod je time htio ukazati na nestabilnost atmosfere u vrijeme Blagovijesti.

Zaključak

Gacki čakavski govori s područja Otočca tek su od 2018. godine hrvatsko zaštićeno nematerijalno kulturno dobro. Slabije su istraživani i dokumentirani u odnosu na brojne druge čakavske govore. Ovim radom nastoji se ukazati da se i u ovako raritetnim temama, poput kalendara, mogu pronaći brojne fonološke i morfološke značajke govorā, koje su dovoljne da se oni identificiraju kao čakavski. Da bi se to utvrdilo, korištena je metoda terenskoga istraživanja (Ramljani, Sinac, Lešće, Čoviće, Prozor, Lipovlje, Kuterevo, Otočac, Švica i Kompolje) te konzultiranje sve raspoložive literature i zapisa, poput *Ričnika gacke čakavštine – Konpoljski divan* Milana Kranjčevića, monografije *Kompolje – Narodni život i običaji* Jure Grčevića, *Tako se nekada živjelo i radilo u Gackoj* Milana Kranjčevića i dr.

Za gacku čakavštinu tipično je da su blagdani muških svetaca u narodu uglavnom imenice ženskog roda (*Jòsipova, Jūrjeva, Petròva, Ilinja, Križèva, Mijòlja...*); isto je i s nepersonaliziranim blagdanima imenica koje su u standardnom hrvatskom jeziku srednjeg roda (*Spàsova, Tèlova ...*). Radi se zapravo o pridjevima koji su tijekom vremena postali imenice (*Jòsipova mša, Križèva mša, D(uh)òvska mša ... – Jòsipova, Križèva, Dòva ...*).

Kod nekih blagdana javlja se u gackoj čakavštini prilično rijetka pojava metateze (*Fajbànova – Fabijanovo; Lozàrija – Rozalija, MB od Ružarija*) i po tome se ovi govori razlikuju od drugih čakavskih i nečakavskih govora. Očuvan je izostanak fonema /h/, tipične fonološke pojave u gackoj čakavštini (*Dòva – Duhovi, Mijòlja – Miholje*), a ponegdje se javlja još i kontrakcija (*Du(h)òvska maša – D(u)òvska maša – Dov(sk)a maša – Dòva – Duhovi*). U ovom slučaju najprije je došlo ispuštanja glasa /h/, potom do izbjegavanja hijata (*Duòvska*), a na kraju i kontrakcije nastavka koji definira pridjev.

U gackoj čakavštini posve su rijetki brojevni pridjevi; tek su dva evidentirana slučaja, jedan od njih je sačuvan u katoličkom kalendaru, odnosno u uzrečici koja je nastala o blagdanu Blagovijesti (*na Blàgovisti tròjega mēsa*).

Evidentna je i dosljedna primjena Jakubinski-Meyerova pravila u realizaciji staroga glasa jat, koji se realizira jednom kao *e* (*Tèlova*), a drugi put kao *i* (*Svičnica*), po kojem pravilu gacki čakavski govori pripadaju ikavsko-ekavskim govorima.

Što se tiče prozodije, gacki čakavski govori imaju tronaglasni sustav, a naglasci mogu biti na inicijalnomu, medijalnom i finalnom slogu, osim akuta na finalnom slogu (*Bòžić, Jòsipova, Blàgovisti, Fajbànova, Ivànja, Lovrènc*;

Télova, Dôva, (světi) Lúka, Ilinja, Lozârija, Škapulîr, Vazâm; (světa) Kâta, Mlâdo lěto, Kârmenica, Medârdo, Usikôvanje).

Ono što svjedoči o gackim čakavskim govorima kao starim govorima vokalizacija je poluglasa u slabom položaju na primjeru riječi *măša* – *mъša*. Afereza se pojavljuje tek u jednom slučaju ((*světa*) *Lizaběta*).

Literatura

- Nikola BONIFAČIĆ-ROŽIN, *Folklorna građa iz okolice Perušića i Otočca, Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb, 1955.*
- Marko DRAGIĆ, Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2007, 369–390.*
- Božidar FINKA – Stjepan PAVEŠIĆ, Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici, *Rasprave Instituta za jezik JAZU, knj. 1, Zagreb, 1968, 5–44.*
- Jure GRČEVIĆ, *Kompolje – Narodni život i običaji, Kompolje, 2000.*
- Ivan IVANČAN, *Folklorna građa iz doline Gacke i okolice Perušića, Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb, 1958.*
- Milan KRANJČEVIĆ, *Ričnik gacke čakavščine – Konpoljski divan, Kompolje, 1999.*
- Milan KRANJČEVIĆ, Gacki čakavski govori s područja Otočca – Zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske, *Senjski zbornik, 46, Senj, 2019, 337–344.*
- Milan KRANJČEVIĆ, Kratki opis mjesnoga govora Kompolja, *Kompolje: Naselje i župa, Otočac/Kompolje, 2021.*
- Milan KRANJČEVIĆ, Nešto o uskrsnim običajima Kompoljčana u prvoj polovici 20. st., *Grad Otočac, 8, Otočac, 2005.*
- Milan KRANJČEVIĆ, Položaj gacke čakavštine u odnosu na čakavsko narječje, *Identitet Like: korijeni i razvitak, Zagreb – Gospić, 2009.*
- Milan KRANJČEVIĆ, *Tako se nekada živjelo i radilo u Gackoj, Otočac, 2021.*
- Nada KRAUSEL, *Narodni običaji, zagonetke, vjerovanja i liječenja, Institut za etnografiju i folkloristiku Zagreb, 1956.*
- Petar SKOK, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1972.*
- Sanja VULIĆ, Čakavska imena blagdana, *Filologija, 16, Zagreb, 1988, 187–194.*
- Sanja VULIĆ, O nekim čakavskim imenima marijanskih blagdana, *Filologija, 17, Zagreb, 1989, 137–150.*

THE CATHOLIC CALENDAR IN THE REFLECTION OF GACKA CHAKAVIAN

Summary

The Gacka Chakavian dialects from the area of Otočac have not been well researched and documented. This paper aims to show that even in such rare themes, numerous phonological and morphological features of speech can be found. The research method was field research, before which all published dialectological materials were consulted (e.g. *Ričnik gäcke čakävšćine, Kompolje – Narodni život i usocaici, Tako se ekeden jejlojjelo u Gacka*, etc.).

It is typical for the Gacka Chakavian region that the feast days of male saints mostly bear feminine names (*Jösipova, Jürjeva, Ilinja...*). The same is the case with non-personalised neuter holidays (*Späsova, Têlova*), which are actually adjectives that have become nouns (*Jösipova* or *Kižëva mäša...*). In some cases, metathesis occurs (*Fajbänova – Fabijanovo; Lozârija – Rozalija, Majka Božja od Ružarija*). The absence of the phoneme “h” can be noticed (*Dôva – Duhovi, Mijölja – Miholje*), whilst in some cases contraction also occurs (*Dôva – Du(h)ova*). Many rare adjectives can also be found (*na Blâgovista trôjega mēsa*). The consistent application of the Jakubinski-Meyer law in the reflection of groups of animals (*Svičnica, Stîpanja, Têlova, Cvetnica, Čista srêda*) is also evident.

Keywords: Gacka Chakavian, calendar, church holidays, Chakavian dialect